KVY/kansainvälisten asiain neuvos Outi Kuivasniemi

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Valtioneuvoston jatkokirjelmä eduskunnalle pandemiavalmiutta ja -varautumista ja pandemian torjuntaa koskevan kansainvälisen sopimuksen sekä kansainvälisen terveyssäännöstön muutosten neuvottelemisesta

Valtioneuvosto on antanut sopimusneuvotteluja koskevan U-jatkokirjeen eduskunnalle 3.5.2024. Tavoitteena on, että sekä pandemiasopimus että IHR:n muutokset hyväksyttäisiin WHO:n 77. yleiskokouksessa (27.5.-1.6.2024). Jatkokirjeen antamisen jälkeen kummankin sopimuksen osalta neuvotteluissa on tapahtunut jonkin verran edistystä, mutta tavoiteaikatauluun nähden eteneminen on melko hidasta.

WHO:n jäsenmaat ovat edelleen sitoutuneita tavoitteeseen saattaa neuvottelut valmiiksi yleiskokoukseen mennessä, minkä vuoksi pandemiasopimuksen neuvotteluita päätettiin jatkaa 6.-10.5. ja 20.-25.5. ja IHR-muutosten neuvotteluita 16.-17.5.

Pandemiasopimuksessa on edelleen avoinna jonkin verran neuvotteluiden kannalta keskeisiä kysymyksiä. On mahdollista, että neuvottelut kokonaisuudessaan tai tiettyjen osa-alueiden yksityiskohdista jatkuvat yleiskokouksen jälkeen. Kansainvälisen terveyssäännöstön muutosten neuvotteluissa on päästy pitkälle ja viimeiset avoimet kysymykset on tarkoitus käsitellä ennen yleiskokousta. Yleiskokouksen linjauksista sovitaan päätöslauselmilla, joiden neuvottelut eivät ole vielä käynnistyneet.

Pandemiasopimuksen neuvotteluiden tilanne

Pandemiasopimuksen neuvotteluelimen (intergovernmental negotiating body, INB) puheenjohtajisto jakoi 16.4. viimeiseksi tarkoitetun neuvottelutekstin. Luonnosta käsiteltiin INB:n yhdeksännessä jatketussa istunnossa 6.-10.5.2024. Kokouksen päätteeksi neuvotteluita päätettiin jatkaa vielä 20.5.-24.5.2024.

Sopimuksen keskeisimpiä avoinna olevia kysymyksiä ovat edelleen ns. oikeudenmukaisuusteemat, jotka liittyvät osaltaan patogeenien saatavuuteen ja hyötyjenjakoon sekä lääkinnällisten vastatoimien saatavuuteen. Lisäksi rahoitus jakaa jäsenmaiden kantoja. Myös siitä, miten sopimuksessa tulisi käsitellä ennaltaehkäisyä ja Yhteinen terveys -yhteistyötä sekä aineettomia oikeuksia, on eri näkemyksiä. Useissa pandemiavarautumisen ja -valmiuden kannalta olennaisissa ja etenkin teknisemmissä kysymyksissä on toisaalta saavutettu edistystä.

Kansainvälisen terveyssäännöstön neuvotteluiden tilanne

IHR:n muutosehdotuksia käsittelevä työryhmä (Working Group on Amendments to the International Health Regulations) on kokoontunut helmikuun 2023 jälkeen kahdeksaan istuntoon.

Edellisessä 20.-26.4. ja 16.-17.5. järjestetyssä kokouksessa päästiin alustavaan sopuun lähes kaikista artikloista, ml. keskeisillä osa-alueilla kuten ohjaavat periaatteet, vastuuviranomaiset,

tautiseuranta, ilmoittaminen ja tiedonvaihto ja terveysdokumentit. Lisäksi monien artiklojen osalta on saavutettu sopu suuren osan asioista osalta. Ratkaisemattomat kysymykset liittyvät hälytystasojen määrittämiseen, rahoitukseen, lääkinnällisten vastatoimien saatavuuteen ja eräisiin teknisiin kysymyksiin digitaalisissa terveystodistuksissa.

Osa esillä olevista kysymyksistä on samoja, jotka ovat esillä myös INB:ssä, erityisesti rahoitus ja lääkinnällisten vastatoimien saatavuus. Tarkoituksena on varmistaa, että sopimukset ovat keskenään yhteensopivia.

Muita huomioitavia asioita

Sekä pandemiasopimus että IHR:ään ehdotettavat muutokset tulisivat tämänhetkisen arvion mukaan sisältämään sekä EU:n että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Näin ollen niihin sitoutuminen edellyttäisi myös jäsenvaltioiden kansallisia hyväksymistoimia. Tämänhetkisen arvion mukaan sekä pandemiasopimukseen että IHR:ään ehdotettuihin muutoksiin sitoutuminen vaatisi tasavallan presidentin päätöksen lisäksi myös eduskunnan hyväksynnän.

Pandemiasopimuksen tekstin hyväksymisen jälkeen ajankohtaiseksi tulee myös EU:n sitoutuminen sopimukseen. Sekä sopimuksen allekirjoittamisesta, että siihen sitoutumisesta tulisi tehdä neuvoston päätökset.

Sopimusneuvottelut herättävät ymmärrettävästi mielenkiintoa, mutta niiden ympärille on syntynyt myös aktiivisia mis- ja disinformaatiokampanjoita Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. Näihin liittyvät muun muassa epäilyt siitä, että WHO tekisi itsenäisesti päätöksiä tai olisi laajentamassa toimivaltaansa ja pystyisi tulevaisuudessa määräämään esimerkiksi kansallisista rokotuksista. WHO on kuitenkin 194 jäsenmaan hallinnoima kansainvälinen järjestö, ja sopimusneuvottelut käydään ja päätökset tehdään jäsenmaiden kesken. Sopimuksilla ei laajenneta WHO:n peruskirjan mukaista mandaattia. Esimerkiksi rokotusohjelmien osalta WHO:lla ei ole toimivaltaa, mutta se voi antaa niistä suosituksia jäsenvaltioille. Sopimusten tarkoitus on vahvistaa jäsenmaiden sitoutumista terveysuhkiin varautumiseen ja -vasteeseen sekä kansainvälistä yhteistyötä, jotta tulevissa terveysuhka- ja pandemiatilanteissa voitaisiin toimia tehokkaasti.